

Grabowski, Piotr

Uroczyste posiedzenie Zespołu Historii Kartografii IHN PAN 13.XI.2002 w dniu otwarcia wystawy "Imago Poloniae" w Zamku Królewskim

---

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 49/1, 176-183

2004

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

UROCZYSTE POSIEDZENIE ZESPOŁU HISTORII KARTOGRAFII IHN PAN
13.XI.2002 W DNIU OTWARCIA WYSTAWY „*IMAGO POLONIAE*”
W ZAMKU KRÓLEWSKIM

Minęło ponad 27 lat od powstania Zespołu Historii Kartografii, powołanego przy ówczesnym Instytucie Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN dziś Instytutem Historii Nauki PAN. Twórcami corocznych spotkań naukowych, jako forum prezentacji badań i wymiany myśli byli nieżyjący dziś Julian Janczak i Zbigniew Rzepa. Szybko rosnąca grupa działaczy zainteresowanych rozwojem historii kartografii spowodowała przekształcenie corocznych spotkań w ogólnopolskie konferencje, integrując wokół Zespołu pokaźną grupę specjalistów różnych dziedzin, zajmujących się dziejami dawnych map. Proponowana tematyka kolejnych konferencji inspirowała do szczegółowych penetracji i badań nad historią kartografii w coraz szerszym aspekcie, włączając do współorganizacji konferencji coraz to nowych przedstawicieli różnych znanych ośrodków naukowych w kraju (pracowników znanych uczelni, instytutów, bibliotek, archiwów i muzeów).

Treści wygłaszanych referatów publikowano początkowo w formie sprawozdań w czasopismach naukowych i wydawnictwach zbiorowych. W celu utrwalenia pełnego dorobku ogólnopolskich konferencji historyków kartografii rozpoczęto od 1979 roku wydawanie odrębnej serii wydawniczej zatytułowanej „Z dziejów kartografii”. Wydane dotychczas tomy, będące wynikiem 27-letniej działalności Zespołu stanowią znaczący wkład wielu krajowych i zagranicznych referentów i uczestników w publikowany polski dorobek w obszarze badań dawnych map. Najnowszy XIII tom, obejmujący kartografię obszaru Galicji – jako główny temat XXI Ogólnopolskiej Konferencji Historyków Kartografii w Krasicy – Przemysłu i Lwowie – w 2001 roku, jest obecnie przygotowywany do druku.

Każdej konferencji towarzyszyła wystawa lub kilka wystaw, prezentujących uczestnikom konferencji zbiory kartograficzne danego ośrodka. Wystawy trwały czasem dłużej, wzbudzając zainteresowanie lokalnych środowisk. Ich oddziaływanie poszerzało wiedzę o dawnych mapach także wśród lokalnych społeczności.

Zbieżność terminów i niezwykle charakter tegorocznego posiedzenia Zespołu Kartografii IHN PAN skłoniła autora do refleksji, aby skrótkowo przypomnieć zakres dotychczasowej, ponad ćwierćwiecznej, działalności i dorobek Zespołu. Ustalony termin posiedzenia, w dniu 13 listopada 2002 roku, zbiegł się z terminem otwarcia na Zamku Królewskim w Warszawie wielkiej wystawy „*IMAGO POLONIAE*” zatytułowanej: „Dawna Rzeczpospolita na mapach, dokumentach i starodrukach w zbiorach dr Tomasa Niewodniczańskiego” – od dwóch lat honorowego członka naszego Zespołu Historyków Kartografii.

Posiedzenie otworzyła uroczysta sesja naukowa w sali kinowej Zamku Królewskiego i obejmowała dwa referaty:

Prof. dr hab. Stanisława Alexandrowicza – obecnego Przewodniczącego Zespołu Historii Kartografii (od 1995 r.), który szeroko omówił „Znaczenie kolekcji d-ra Niewodniczańskiego dla historii kartografii Polski i krajów sąsiednich”. Drugi referat wygłosił dr Tomasz Niewodniczański – jako autor przedsięwzięcia i członek Zespołu, który

przybliżył uczestnikom posiedzenia szczegóły związane z przygotowaniem i doborem eksponatów oraz organizacją i prezentacją samej ekspozycji w pięciu komnatach Zamku Królewskiego w Warszawie. Zaproszeni do zwiedzenia uczestnicy z ogromnym zainteresowaniem wsłuchiwali się w szczegółowe objaśnienia twórcy i wielkiego kolekcjonera, dotyczące historii poszczególnych eksponatów, ich kolejnych stanów i wariantów, a także sposobów pozyskania, eksponowania i unikalnego znaczenia tych eksponatów dla historiografii Polski i Europy.

Merytoryczną część posiedzenia poświęcono dyskusji nad bieżącymi pracami Zespołu, związanymi z planowaną w roku 2003 kolejną Ogólnopolską Konferencją Historyków Kartografii, wstępnie planowaną w Kielcach. Organizację i koordynację planowanej konferencji dotyczącej „map tematycznych XIX–XX wieku” powierzono prof. dr. hab. Zbigniewowi Wójcikowi. Z niepokojem odebraliśmy wiadomość o znacznej redukcji środków finansowych, przeznaczanych corocznie na działalność naukową IHN PAN, a w tym i Zespołu. Obawiamy się, iż odbije się to niekorzystnie na dalszej działalności badawczej, konferencyjnej i wydawniczej. Będziemy starać się kontynuować rozpoczęte prace w nadziei rychłego uzdrowienia tej sytuacji i większego zrozumienia ze strony kompetentnych władz dla wieloletniego dorobku Zespołu na rzecz nauki polskiej.

W godzinach popołudniowych członkowie Zespołu Historyków Kartografii powrócili do Sali Wielkiej Zamku Królewskiego, aby uczestniczyć w uroczystym, oficjalnym otwarciu okolicznościowej wystawy „*IMAGO POLONIAE*” – „Dawna Rzeczpospolita na mapach, dokumentach i starodrukach w zbiorach Dr. Tomasza Niewodniczańskiego”, którą zoorganizowano pod honorowym patronatem Prezydenta Niemiec Johannes Rau i Rzeczypospolitej Polskiej Aleksandra Kwaśniewskiego.

Po ceremonii powitania przybyłych na tę uroczystość dostojnych gości w osobach: Prezydentów, Prymasa Polski – J. Glempa, Marszałka Senatu RP – L. Pastusiaka, Ministra Kultury – W. Dąbrowskiego, oraz licznych przedstawicieli sejmu, rządu i środowisk naukowych, głos zabrał autor wystawy dr T. Niewodniczański, który wyraził gorące podziękowanie sponsorom i organizatorom za zaangażowanie w przygotowaniu tej wielkiej ekspozycji. Mówca przypomniał, że idea prezentacji w Polsce swojej cennej kolekcji miała swój początek przed wielu laty w zaproszeniu przez nie żyjącego już dziś prof. Aleksandra Gieysztor, ówczesnego Dyrektora Zamku Królewskiego w Warszawie. Teraz zostało ono ponowione przez Jego następcę prof. Andrzeja Rottermunda. W tym czasie napływały inne zaproszenia od takich instytucji jak Muzeum Narodowe w Krakowie, Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu a także Biblioteka Państwowa w Berlinie. Dzięki życzliwości Dyrekcji tych placówek udało się uzgodnić odpowiednie terminy prezentacji tych zbiorów, dobrać odpowiednie eksponaty i pomieszczenia. Fragmenty tych zbiorów, przedstawiane były wcześniej także w formie ilustrowanych prelekcji, w różnych placówkach polskich i zagranicznych. Tą warszawską prezentację zawdzięczam wielu osobom, które cenny swój czas poświęciły na przygotowanie i taką oprawę artystyczną, która zachęci wielu do jej zwiedzania. Kończąc podziękował wszystkim przyjaciołom i gościom za liczne przybycie i zaprosił do zwiedzania wystawy.

Prezydent Niemiec – Johannes Rau

„W czasach masowego powielania informacji, oryginalne dokumenty, mapy i dzieła sztuki nie utraciły swoich niepowtarzalnych wartości przypominając skąd się wywodzimy i dokąd podążamy.

Szczególną zasługą wielkiego kolekcjonera i mecenasa Dr. Tomasza Niewodniczańskiego – urodzonego w Polsce a dziś mieszkańca Bittburga w Niemczech – jest olbrzymia pasja i znanstwo pozyskiwanych eksponatów. Jego kolekcja map uchodzi wśród specjalistów za najcenniejszą prywatną kolekcję kartografii w Europie. Szczególne miejsce w tej kolekcji zajmują unikatowe oryginały dawnych map Rzeczypospolitej, dokumenty polskich królów, inkunabuły, listy wielkich pisarzy i polityków jak Adam Mickiewicz, Cyprian K. Norwid, Johan W. Goethe, Ignacy J. Paderewski i inni. Dr T. Niewodniczański wielokrotnie udostępniał klejnoty swej kolekcji naukowcom i zainteresowanym badaczom. Ze swoimi wystawami docierał tam, gdzie mogą je zobaczyć mieszkańcy rejonów, które obrazują te wiekowe dokumenty i mapy (Warszawy, Krakowa i Wrocławia). Dzięki prezentacji tej fascynującej wystawy w Bibliotece Państwowej w Berlinie pogłębiono znajomość historii Polski w Niemczech. Wspólnie z Panem Prezydentem Aleksandrem Kwaśniewskim chętnie przyjąłem patronat honorowy tej wystawy, życząc dalszych sukcesów i szerokiego publicznego zainteresowania tymi unikatami w Niemczech i Polsce.”

Prezydent RP – Aleksander Kwaśniewski

„Powracanie do historii, odkrywanie nowych faktów, dokumentów oraz czerpanie wiedzy z różnych źródeł przyczynia się do jej pełniejszego zrozumienia i poznania. Dr T. Niewodniczański gromadząc unikatową kolekcję pamiątek przeszłości wybrał własną oryginalną drogę do poznawania historii, ocalenia dziedzictwa narodowego i udostępniania tych cennych zbiorów innym – prezentując je na wystawach w Polsce i innych krajach Europy. Dzięki T. Niewodniczańskiemu możemy poznać eksponaty ukazujące historię Polski na przestrzeni 600 lat utrwaloną w dokumentach, rękopisach, listach, mapach i rycinach. Prezentacja tych bezcennych poloników jest ważnym wydarzeniem nie tylko dla badaczy i znawców starodruków, ale także ważną lekcją historii dla wszystkich zwiedzających pokoleń Niemców i Polaków. Prezentacja tych wyjątkowych pamiątek mieszkańcom Berlina, Warszawy, Krakowa, Wrocławia i wielu innych miejsc w kraju i za granicą przyczyni się znacząco do zbliżenia naszych kultur i narodów. Wystawa „IMAGO POLONIAE” stwarza niepowtarzalną okazję do obcowania z przeszłością, z naszym dziedzictwem, o którym powinniśmy zawsze pamiętać ochraniając to co najcenniejsze.”

Wystawa składa się z dwóch zasadniczych części: kartograficznej i historycznej.

Najważniejszą część wystawy stanowią obiekty kartograficzne: dawne mapy, plany, atlasy i widoki miast. Zbiór ten liczy około trzech i pół tysiąca pozycji i zawiera wszystkie ważniejsze mapy Rzeczypospolitej Obojga Narodów opublikowane przed 1815 rokiem. Na wystawie warszawskiej pokazano wiele wybranych przykładów tego wyjątko-

wego zbioru wraz z najcenniejszymi mapami Europy Środkowej takich jak: Andrei Vavasore z około 1530 r., George'a Lily'ego i Michele Tamezziniego z 1553 r., mapy Ziem Rzeczypospolitej Andrzeja Pograbki (1570), Guillaume'a Le Vasseura de Beauplana (1652), Mapa Wielkiego Księstwa Litewskiego Tomasza Makowskiego (1613). Wśród prezentowanych eksponatów pokażą grupę map stanowią różne ich wydania, stany i warianty obejmujące okres od XVI wieku do trzeciego rozbioru Polski w 1795 r.

Historyczna część wystawy jest bogatą prezentacją dokumentów pergaminowych, rękopisów, starodruków i książek z dedykacjami, związanych z dziejami Polski od końca XIV wieku do czasów współczesnych. Między innymi są tam królewskie dokumenty pergaminowe Kazimierza Wielkiego, Jadwigi, Władysława Jagiełły, własnoręczne listy władców i wybitnych osobistości sceny politycznej, sztuki i kultury, takich jak: Ks. Józefa Poniatowskiego, marszałka Francji Ferdinanda Focha, Charles'a de Gaulle'a, czy tak wybitnych pisarzy i poetów jak Adam Mickiewicz, Cyprian K. Norwid, Joseph Conrad, dokumenty dotyczące walki Polaków o niepodległość od końca XVIII wieku do czasów nam najbliższych. Całość prezentowanej wystawy tworzy prawdziwe IMAGO POLONIAE – wielowymiarowy obraz polskiej historii i losów narodu.

Wystawie towarzyszy wspaniały dwutomowy katalog zawierający szczegółowe opisy i kolorowe reprodukcje z tej unikalnej kolekcji. Dwujęzyczny tekst katalogu (polski i niemiecki) otwiera przedmowa autora, w której T. Niewodniczański stwierdza, iż kolekcja ta powstała na terenie Republiki Federalnej Niemiec, gdyż jest On także obywatelem RFN. W ten sposób pragnął udokumentować swoją wdzięczność wobec kraju zamieszkania, który stworzył mu możliwości finansowe i odpowiedni klimat do realizacji wieloletniej działalności kolekcjonerskiej. Równocześnie będąc rodowitym Polakiem (urodzonym w Wilnie w 1933 roku, studiującym, pracującym i zamieszkałym w Polsce do 1973 roku) starał się zawsze okazywać głęboko zakorzenioną miłość do kraju przodków, której historię i kulturę w ten oryginalny sposób pragnie ocalić od zapomnienia.

W uzupełnieniu podaję notę biograficzną autora wystawy oraz wcześniejsze prezentacje kolekcji Tomasza Niewodniczańskiego.

Nota biograficzna

Urodzony w Wilnie 25 września 1933 roku, absolwent Wydziału Fizyki na Uniwersytecie Jagiellońskim, który ukończył w 1955 roku. Przez wiele lat był związany z placówkami naukowymi m.in. Instytutem Badań Jądrowych PAN i Instytutem Badań Jądrowych w Świerku. Specjalizował się w fizyce jądrowej, a w 1963 roku obronił pracę doktorską w Instytucie Fizyki Politechniki Federalnej w Zurychu. Od 1973 roku pracował w Bittburger Brauerei Th. Simon GmbH jako członek Zarządu. Na początku lat siedemdziesiątych, po wyjeździe z kraju, zaczął realizować swoją pasję kolekcjonerską, skupując pojawiające się na rynku antykwarskim na Zachodzie archiwalia i dokumenty, które złożyły się na jedną z największych prywatnych kolekcji na świecie. Otrzymał ty-

tuł Doctora h.c. nadany mu, za zasługi w udostępnianiu unikalnych zbiorów, przez Uniwersytet w Trewirze. Od 1976 roku członek zwyczajny, a od 2000 roku członek honorowy Zespołu Historii Kartografii przy Instytucie Historii Nauki PAN w Warszawie.

Prezentacje i wystawy kolekcji lub jej fragmentów w kraju i za granicą w latach 1981–2002

- Zakład Rękopisów i Kartografii Biblioteki Narodowej w Warszawie;
- Oddział Warszawski Towarzystwa Przyjaciół Książki (1989 i 1993);
- Muzeum Literatury im. A. Mickiewicza w Warszawie (Mickiewicziana w zbiorach w Bittburgu);
- Klub Księgarza w Warszawie (J. Tuwim – utwory nieznane , 2000);
- Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (1966);
- Collegium Maius Uniwersytetu Jagiellońskiego – na 350-lecie utworzenia Katedry Geodezji – ponad 350 dawnych map (1981);
- Zamek Książąt Pomorskich w Szczecinie – ponad 300 dawnych map Pomorza i widoków miast Pomorskich (1988) – подарowane Uniwersytetowi Szczecińskiemu;
- Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu (2002);
- Międzynarodowe Targi Książki we Frankfurcie n./Menem (stoisko niem.);
- Deutsches-Polen Institut w Darmstadt (rękopisy poetów polskich z dedykacjami oraz dawne starodruki, widoki i mapy Gdańska;
- Biblioteka Uniwersytetu w Trewirze (1984, 1988), wybrane mapy obrazu Niemiec w okresie pięciu stuleci;
- „IMAGO GERMANIAE” – wspólnie z Działem Kartografii Biblioteki Państwowej w Berlinie – wystawę prezentowano też w Bonn, Berlinie i Papeburgu;
- „IMAGO SILESIAE” – mapy Śląska prezentowano w Königswinter i Koblencku;
- Karlsruhe – mapy Badenii i górnego Renu;
- Prüm – mapy Luksemburga i rejonu Eifel (Niemcy);
- ośrodki uniwersyteckie Europy takie jak: Leuven w Belgii, Amsterdam, Madryt, Barcelona, Luksemburg i Londyn;
- wydawnictwo „Agostini” w Pałacu Królewskim w Mediolanie, 16 atlasów i grupa map okolic Mediolanu (na przełomie 2001 i 2002 r.);
- w planach także Wilno w 2003 r.

Piotr Grabowski
Ośrodek Badań Naukowych
im. Wojciecha Kętrzyńskiego
Olsztyn